

ній мобільності, яка змінює положення груп та індивідів. На сучасному етапі актуалізується питання ідентифікації у моно- та полікультурних суспільствах. До кола проблематики потрапляють терміни: „культурна ідентифікація”, „цивілізоване суспільство”, „нація”, „етнополітична безпека” тощо. Зауважимо, що важливо відстежити: усвідомлення і розуміння своєї спорідненості з певною множинністю людей за ознаками мова, спосіб життя; усвідомлення і розуміння своєї спорідненості з певною множинністю етнічно інших (культурно інших тощо) людей; усвідомлення спорідненості з людьми в їх колективних та індивідуальних життєвих прагненнях чи діях. Ці компоненти свідомості породжені кровно-спорідненими зв'язками індивідів, в яких на сьогодні не достатньо досліджений інтеграційний потенціал. Наукові дослідження свідчать про зміщення акцентів з кровно-споріднених на мовно-культурні зв'язки. Актуальним питанням є обговорення проблеми окремої групи – маргіналів, останні демонструють стереотипи поведінки, стандарти, духовні цінності різних груп, що перебувають у суперечності, які відображені у формуванні внутрішньої конфронтації, стану тривоги, напруженості, зумовлюючи порушення ідентифікації особистості. Одним із наріжних завдань є визнання існування процесів диференціації та ідентифікації, що зумовлюють формування соціокультурної ідентифікації (складовою останньої виступає етнічна ідентифікація). Глобальні зміни в соціокультурній сфері частково зумовлені гетерогенністю / гомогенністю етнічного оточення. Для сучасної соціокультурної ситуації є характерною детериторіалізація, яка зумовлено динамізмом і множинністю подій. Одним із досягнень західної цивілізації можна вважати створення ряду умов: активізація соціальної мобільності; розширення можливостей вибору; зростання часу для дозволя; збільшення різноманітності і доступності джерел інформації; зростання соціологічної захищеності; збільшення тривалості життя, зміна стилів поведінки і мислення.

Соціальність людини визначається етносоціокультурним континуумом. Соціокультурні світи можуть бути замкнені в сферу окремої етнічної культури, але не обов'язково виникають на основі етнічної спільноти і можуть охоплювати різні народи і країни. Виділено типи соціокультурних світів: *історичні типи культур; регіональні культури; цивілізації*. Спільнота виступає як перехідний елемент між індивідом і суспільством. Соціокультурний розвиток визначається етапами власного біологічного розвитку і розвитком спільноти. В процесах біогенетичного розвитку формуються біоантропологічні типи людей (раси), а у ході соціокультурного розвитку та соціокультурного спаду формуються персональні характеристики індивідів і історичні соціокультурні типи людей. Етносоціокультурний континуум для однієї генерації стає нормою і цінністю для суспільства, формою звичаїв та традицій, а етносоціокультура окремих членів є індивідуальною, яка визначається в сумісному житті певних спільнот.

Н. Є. Герасімова

Роль емпатії у системі педагогічної діяльності

Актуальна парадигма особистісно-орієнтованого навчання та виховання утверджує суб'єкт-суб'єктні взаємовідношення, за яких студент є рівноправним партнером співпраці з викладачем. Емпатія дозволяє вивести процес розвитку індивідуальності студента на рівень відповідності психологічним закономірностям суб'єкт-суб'єктної взаємодії людей. Таке спілкування характеризується рівністю психологіч-

них позицій учасників (обидва суб'єкти), обопільною активністю сторін, за якої кожна відчуває вплив і сама впливає на іншу, взаємним проникненням у світ почуттів та переживань, готовністю сприйняти іншу точку зору, прагненням до співчуття, активною взаємною гуманістичною установкою. Суб'єкт-суб'єктний підхід орієнтований на постійну взаємодію між викладачем та студентом як рівноправними партнерами. Рівність позицій означає визнання активної ролі студента у процесі навчання і виховання. Багатьма дослідниками емпатія розглядається як невід'ємна складова педагогічних здібностей, найважливіша у діяльності викладача, та названа ними по-різному: вміння розуміти студента, емоційно відповідати на його переживання, співчувати йому, здатність проникати у його внутрішній світ і т.д. Дуже важливим є розуміння К. Роджерсом емпатії як найважливішої установки, властивості фасилітатора. Фасилітатором, тобто сприяючим процесу особистісного зростання, вчення, спілкування, може бути вчитель, батько, людина. Виявилось, що в учнів учителів-фасилітаторів, які демонструють більш високий рівень емпатії, у порівнянні з дітьми, які навчаються у "традиційних" вчителів, спостерігається: а) менше пропущених занять протягом року; б) більше особистісної автономності, менше фізичної і вербальної агресії; в) більш розвинута „Я – концепція”, більш позитивна самоповага; г) більш високі академічні успіхи; д) менше актів вандалізму; е) менш дисциплінарних проблем; ж) зростання творчості протягом року; з) більша спонтанність, свобода виявлення, більш високий рівень мислення.

Одним із центральних факторів, що зумовлює високу продуктивність педагогічного спілкування, є здатність викладача адекватно відтворювати особистісні та індивідуальні особливості студента, здатність розуміти його стан. Емпатія має бути присутньою на всіх стадіях педагогічної дії: на стадії встановлення контакту викладача зі студентом (емпатійне приєднання), на стадії осмислення, планування, на стадії її реалізації у конкретні дії та на стадії контролю та оцінки. У студента при цьому відбувається процес інтеріоризації навчального матеріалу, а також засвоєння емпатійних дій педагога як еталона, завдяки чому відбувається формування мотивів, установок, особистісного змісту. Досягаючи суттєвих, особистісно-значущих результатів у виконанні завдань, які позитивно (емпатійно) оцінюються викладачем, студент переживає задоволення. Наслідком та результатом цього процесу є зрушення мотиву на мету: студент вже сам намагається діяти, намагається бути емпатійним та самостійним. У педагогічній дії емпатія забезпечує ретельний, адресний відбір „деталей” та „інструментів” цілісної педагогічної дії як раціонального акту. Мета емпатійного контакту „педагог – студент” – максимально зберегти та розвинути унікальність особистості студента.

Г. М. Мешко, О. І. Мешко

Гармонізація особистості майбутнього педагога

у контексті формування індивідуального стилю спілкування

Важливою складовою успішної діяльності педагога виступають його уміння налагоджувати гармонійні стосунки не лише зі своїми вихованцями, їх батьками, колегами по роботі, а й з самим собою. Процес гармонізації різнорівневих властивостей інтегральної індивідуальності стає можливим завдяки засвоєнню індивідуального стилю педагогічного спілкування. Але реальний стан справ свідчить, що до-

М. П. Василенко

**Формування комунікативних умінь у студентів-філологів
у рамках курсу „Теорія та практика комунікації”**

Професійна діяльність філологів відбувається виключно на ґрунті комунікативних вмінь, тому питання про необхідність формування комунікативних вмінь є ключовим у професійній підготовці вчителів. Курс „Теорія та практика комунікації” охоплює 4 роки навчання студентів-філологів, в плані професійного зростання останній курс є визначальним для студентів. Його завданнями є: ознайомлення з теоретичними основами комунікативної діяльності вчителя; розгляд мовленнєвих жанрів, які реалізуються вчителем; ознайомлення з навчально-мовленнєвими ситуаціями (НМС) на уроках російської мови й літератури; формування вмінь будувати висловлювань, які використовуються в різних НМС; формування вмінь комунікативного аналізу діяльності вчителя і власної комунікації; моделювання власної комунікативної діяльності в різних НМС уроку. Вірно вибраний стиль педагогічного спілкування сприяє вирішенню цілого комплексу задач: педагогічний вплив стає адекватним НМС, завданням і цілям навчання; суттєво полегшується процедура налагоджування взаємозв'язків; підвищується ефективність передачі інформації на фоні психо-інтелектуальної гармонії на всіх етапах спілкування.

В тематиці практичних занять вивчаються особливості монологічного і діалогічного мовлення вчителя; жанри, які реалізує педагог на уроці; НМС на уроках мови; особливості комунікативної діяльності вчителя в цих ситуаціях; НМС на уроках літератури (при вивченні ліричного твору, твору малої епічної форми, середньої епічної форми й драматичного твору). Навчально-виховні задачі уроку потребують від учителя організації процесу навчання і мовленнєвого та немовленнєвого вираження й оформлення. Пропонуємо вправи на вдосконалення та розвитку власного мовлення (ці вправи проводимо на початку заняття): дихальні, дикційні, інтонаційні. При цьому найбільші утруднення виникають при роботі над інтонаційними вправами. Новою темою в даному курсі є тема „Мовленнєвий вчинок”. З. І. Курцева мовленнєві вчинки ділить на: реальні й ментальні (вчинок-думка, який може залишитися на рівні внутрішнього мовлення); прямі (комунікативний намір виражений у відношенні до адресата прямо, відкрито); непрямі (вчитель неявно, завуальовано виражає свою думку); офіційні та неофіційні; усні та письмові; прогнозовані та непрогнозовані. Для уроку літератури специфічним також є *створення атмосфери колективного естетичного переживання*. Комунікативною стратегією уроку вивчення ліричного твору повинне стати викликання активного емоційного відгуку учнів, підведення їх до самостійного осягнення ліричного образу, допомога у вираженні свого розуміння вірша засобами виразного читання.

І. В. Герасимова

Сутність професійного спілкування менеджера

Професійне спілкування в управлінні передбачає відносини, що опосередковуються соціальними та професійними ролями. Цей вид спілкування може мати елементи особистісного характеру, актуалізація яких значною мірою залежить від обмежень у професійних стосунках.

Структура спілкування містить інтерактивну, перцептивну й комунікативну складові. Інтерактивна (взаємодія) складова професійного спілкування передбачає

обмін інформацією і різними діями, за допомогою яких здійснюється взаємне сти мулювання, контроль та взаємодопомога у розв'язанні спільного завдання. Оскільки психологічні функції лідера багато в чому збігаються з функціями керівника, в організаціях постає проблема взаємодії керівника і лідера. Розрізняють її типи: *партнерська взаємодія; маніпулятивна взаємодія; конфліктна взаємодія*. Перцептивна складова спілкування передбачає сприймання людьми один одного. У професійному спілкуванні важливим є знання психологічних механізмів міжособистісного сприймання. У процесі спілкування в індивіда формується уявлення про партнера, його здібності, характер, світогляд, знання, уміння тощо. Одним з основних способів пізнання і розуміння іншої людини є *ідентифікація* – уподібнення (ототожнення) себе з іншим. На відміну від ідентифікації, яка є процесом раціональним, *емпатія* – це чуттєво-емоційний процес, тобто розуміння іншої людини не розумом, а „серцем”. *Рефлексія* — це осмислення людиною власних дій, самоаналіз, роздуми при власній душевний стан. Комунікативна складова ділового спілкування охоплює обмін інформацією. Комунікативний компонент структури спілкування менеджера характеризує інформаційно-смысловий аспект професійної взаємодії, мовленнєву діяльність: здатність чітко, зрозуміло, грамотно висловлювати думки і почуття, володіння лексичним багатством мови, вербальними і невербальними засобами обміну інформацією з підлеглими. У комунікативному компоненті спілкування можна виділити три аспекти: нормативний (дотримання мовних норм), прагматичний (уміння домагатися поставленої мети, використовуючи мовні можливості) і етикетний (уміння використовувати етикетні форми і засоби для досягнення взаєморозуміння). До інформаційно-комунікативних належать процеси формування, передачі і прийняття інформації. Регулятивно-комунікативні функції безпосередньо пов'язані з регулюванням поведінки. Аспективно-комунікативні функції характеризують емоційну сферу людини.

Професійне спілкування менеджера – складна інтегральна якість, яка синтезує перцептивні, комунікативні та інтерактивні уміння, детермінується професійно ціннісними орієнтирами і визначає ефективність професійної взаємодії. Вона характеризує здатність менеджера адекватно сприймати і розуміти поведінку співробітників, налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки з ними, формувати сприятливий емоційний мікроклімат у трудовому колективі, майстерно використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації.

Н. О. Терентьєва

Коротка характеристика політехнічно значущих якостей особистості та політехнічних технологій

Одним з основних завдань системи освіти у XXI столітті є досягнення особистістю таких індивідуальних та суспільно значущих характеристик як: глибокі й різнобічні знання у поєднанні з навичками їх застосування; розвинені аналітичні та дослідницькі здібності, критичне мислення; розвинена інтуїція; навички самоаналізу і усвідомлення власних здібностей; уміння проєктно мислити й моделювати; здатність до творчої дії, ініціативи, уяви (креативності); усвідомлення відповідальності за власні дії; комунікабельність; глобальне бачення світу та готовність до змін; здатність до швидкого і точного розв'язання проблем у режимі on line. Отже,